

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

УДК 373.2.013 «196/20»

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256681>

ОЛЕНА ГНІЗДІЛОВА

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7706-2427>

(Полтава)

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НАУКОВИХ ШКІЛ У ГАЛУЗІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (др. пол. XX – поч. XXI ст.)

У статті висвітлено динаміку розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини XX ст. – початку XXI ст., схарактеризовано їхні здобутки на кожному з трьох виокремлених етапів, показано взаємодію і взаємовплив академічних і вузівських наукових шкіл.

Ключові слова: науково-педагогічна школа, дослідження, дошкільна освіта, виховання, навчання, лінгводидактика.

Постановка проблеми. Питання становлення, розвитку та популяризації діяльності наукової школи стає все більш актуальним для динамічного інформаційного суспільства, потенціал якого складають творчі, ініціативні, відповідальні, соціально мобільні та висококваліфіковані фахівці, що прагнуть до постійного професійного і особистісного самовдосконалення. Актуалізація вивчення наукової школи як моделі взаємодії науки і освіти, що інтегрує науково-дослідну і навчальну роботу, забезпечує спадкоємність наукового знання і створює оптимальні умови для розвитку кадрового потенціалу, сприяє оптимізації науково-дослідної діяльності у вищій школі зумовлюється також зростанням ролі наукової спільноти, яка формує та розвиває прогресивне знання, сприяє його утвердженню в конкурентному освітньому середовищі.

Зважаючи на те, що кожна наукова школа проходить певні життєві цикли в своєму розвитку, видозмінюється, критичне осмислення й усвідомлення історико-педагогічного досвіду, об'єктивна оцінка дослідницьких здобутків учених-засновників наукових шкіл, виявлення прогресивних та діючих чинників функціонування стрижневої неформальної структурної ланки науки, сприятиме імплементації окремих ідей у проблемне поле вивчення, зростанню освітнього потенціалу суспільства, моделюванню освітніх інфраструктур сьогодення.

Значний інтерес викликають науково-дослідні традиції, закладені в другій половині XX століття, що послужили базисом для зародження і подальшого розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, визначили основні напрями досліджень в дошкільній педагогіці і методиках дошкільного навчання і нині мають потужний науковий потенціал, впливають на освітньо-виховні процеси та підготовку конкурентоспроможних педагогічних кадрів дошкільної галузі. Наукові школи у галузі дошкільної освіти є охоронцем набутих традицій, наукового світосприйняття, концентрованого досвіду низки поколінь, своєрідною естафетою передавання досвіду, що сприяє розкриттю творчих здібностей молодих учених, їх вихованню, становленню й перетворенню на зрілих дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі створено певний фундамент для вивчення наукових шкіл у системі науки. Виняткове значення в з'ясуванні сутності поняття «наукова школа», її характерних ознак мають роботи наукознавців П. Анохіна, А. Антонова, І. Аршавського, В. Гасілова, В. Горського, Г. Доброва, Б. Кедрова, Г. Лайтка, І. Лакатоса, К. Ланге, С. Микулінського, М. Родного, Д. Прайса, Н. Семенова, С. Хайтуна, Г. Штейнера, М. Ярошевського. Серед досліджень сучасних українських учених, що присвячені категорії «наукова школа», можна виділити роботи Д. Зербіно, О. Устенко, Ю. Храмова, які презентують характерні риси, функції наукової школи, її життєвий цикл, вплив наукового лідера на її еволюцію та на процес розвитку

науки. У працях вітчизняних педагогів А. Алексюка, В. Вихрущ, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, М. Євтуха, С. Золотухіної, Г. Кловак, В. Курила, І. Сірої, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, М. Чепіль та ін. поняття «наукова школа» знайшло відображення на тлі розв'язання проблеми організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах в історико-педагогічній ретроспективі. Водночас, вивчення й аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що еволюція науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України XX ст. у систематизованому вигляді не досліджувалася.

Метою статті є висвітлення динаміки розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини XX ст. – початку XXI ст., характеристика їхніх здобутків на кожному з виокремлених етапів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз історико-педагогічних і науково-методичних джерел дозволив виокремити й обґрунтувати три етапи розвитку науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України другої половини XX – початку XXI ст. на основі таких критеріїв: зміни в соціально-економічних та суспільно-політичних сферах країни; прийняття нормативних документів, що регламентували діяльність дошкільних закладів в Україні й організацію навчально-виховного процесу в них; погляди провідних учених на мету, зміст, форми дошкільної освіти; впровадження результатів науково-педагогічних досліджень у практику дитячих садків.

Хронологічно-педагогічний та логіко-історичний аналіз уможливив у межах досліджуваного періоду ідентифікувати такі етапи: I етап – (60-70 рр. XX ст.) – етап зародження наукових досліджень у галузі дошкільної педагогіки; II етап – (80-і рр. XX ст.) – етап подальшого розвитку й офіційного визнання здобутків наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, що позначився урізноманітненням і поглибленням тематики дослідницьких проблем; III етап – (90-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.) – етап розширення напрямів науково-педагогічних досліджень, змістовного збагачення поля наукових пошуків, перетворення однорівневих наукових шкіл на багаторівневі, створення дочірніх наукових шкіл. Дамо детальну характеристику кожному з них.

Перший етап позначився стрімким збільшенням мережі дошкільних установ, ухваленням низки державних документів, що регламентували діяльність закладів дошкільної освіти («Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-садок)», «Положення про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР», Постанова «Про розгортання мережі дитячих дошкільних закладів у колгоспах і радгоспах республіки», Постанова «Про заходи з поліпшення будівництва медичних і дитячих закладів у республіці» тощо).

Зазначимо, що цей етап мав певні особливості, які позначилися на ефективності науково-дослідної роботи. У 60-ті роки в науку приходить нове покоління науково-методичних фахівців з дошкільної педагогіки. Своїм вагомим науковим доробком воно заявляє про ґрунтовність проведених досліджень і започатковує розвиток кількох наукових шкіл в Україні. Ці наукові школи мали суттєвий вплив на практику роботи дошкільних закладів. Українська дошкільна педагогіка посіла одне з провідних місць в СРСР [2].

Так, функціонування відкритого відділу дошкільного виховання Науково-дослідного інституту педагогіки України (УНДІП) забезпечило розробку під керівництвом видатних учених наукових проблем, а також підготовку до науково-педагогічної діяльності осіб, що мали потяг до неї та необхідні для цього знання й здібності. У 1960 році до аспірантури УНДІПу вступила Л. Артемова. Увага вченої зосереджувалася на визначенні особливостей організації ігрової діяльності у дитячому садку, пошуках способів налагодження ігрової взаємодії дошкільників у творчих іграх та іграх з готовим змістом і правилами. Вагомим елементом її наукових пошуків стала прогресивна ідея – ефективність виховання суспільно значимих рис особистості дитини значно зростає в ігровій діяльності, у процесі якої дитина засвоює правила й норми поведінки, ознайомлюється з навколишнім життям [10].

Істотний внесок у дошкільну педагогіку зробив к.п.н. Е. Вільчковський, напрями наукових досліджень якого пов'язані з фізичним вихованням дітей. У 1969-1974 рр. він працював старшим науковим співробітником відділу методики фізичного виховання УНДІПу. Учений детально досліджував формування рухових навичок у дітей дошкільного віку [4; 10].

Проблеми дошкільного виховання у 60-ті роки в УРСР також розробляли викладачі кафедр дошкільної педагогіки Запорізького, Київського, Рівненського, Слов'янського педагогічних інститутів, які посідали провідні позиції в Україні як центри підготовки педагогів дошкільної ос-

віти вищої кваліфікації, а також наукових досліджень у галузі теорії і методики навчання й виховання дітей дошкільного віку. Пізніше, у 70-ті роки приєднуються колективи відкритих кафедр у Харкові, Глухові, Ніжині.

До науково-дослідної діяльності у галузі дошкільної освіти в Україні з 1961 р. долучилася к.п.н. З. Борисова, яка поєднала своє життя з Київським державним педагогічним інститутом імені О.М. Горького, куди була прийнята на посаду доцента кафедри дошкільної педагогіки. Вона опікувалася розробкою проблем формування відповідального ставлення дошкільнят до праці, залучення дітей до чергувань як форми трудової діяльності вихованців у дитячих садках, єдності морального і трудового виховання особистості.

Викладачем Запорізького державного педагогічного інституту в 1963-1972 рр. була А. Богуш. Водночас вона навчалася у аспірантурі НДІ психології. Сфера її наукових пошуків у ці роки зосереджувалася на проблемі одночасного засвоєння української і російської мов дітьми дошкільного віку. У кандидатській дисертації А. Богуш довела, що, забезпечуючи постійний педагогічний контроль над мовою дітей та навчаючи їх зіставляти схоже і відмінне в споріднених мовах, можна успішно формувати у дошкільнят навички самоконтролю мовлення і тим самим сприяти успішному опануванню двох мов.

У 1970 р. у Запорізькому державному педагогічному інституті почала працювати і К. Щербакова. Через два роки вона вступила до заочної аспірантури НДІ дошкільного виховання АПН СРСР. Молодий вчений досліджувала моральне становлення особистості дошкільника у грі, специфіку формування позитивних взаємовідносин у дітей [8, с.9]. У 70-ті роки в Україні значно активізувалася науково-дослідницька робота у галузі дошкільної педагогіки. Тематика та напрями досліджень у ці роки визначалися завданнями виховання дітей дошкільного віку, рівнем розвитку педагогічної науки та запитами практики [11, с. 358-359]. На цей період припадають захисти кандидатських дисертацій А. Богуш і К. Щербакової.

У ці роки Л. Артемова працювала над удосконаленням змісту навчально-виховної роботи у дошкільних закладах і організації педагогічного процесу. У складі авторського колективу вона доопрацювала і видала «Програму виховання в дитячому садку» (1971), «Програму та методичні настанови виховання дітей в дошкільному закладі» (1975), що суттєво вплинуло на практику роботи дитячих садків [9, с.43].

У цей час Е. Вільчковський детально досліджував динаміку рухової активності дітей 4-7 років, вивчав специфіку формування та вдосконалення основних видів рухів. Необхідною умовою для успішного забезпечення процесу правильного формування рухових навичок і підвищення функціональних можливостей організму, на його думку, є збільшення кількості занять і їх систематичне проведення у режимі дня ДНЗ. Результати експериментальних досліджень та висновки Е. Вільчковського було використано при складанні програми виховання для дитячих садків УРСР, у методичних листах Міністерства освіти України і впроваджувалися в практику роботи з фізичного виховання дошкільників [4; 10]. Результатом наукових пошуків Е. Вільчковського став вихід у світ ряду навчально-методичних видань з методичних проблем фізичного виховання в дитячому садку [10].

Здобутки лінгводидактичних пошуків завідувача кафедри дошкільного виховання Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського А. Богуш у 70-ті рр. знайшли відображення у комплексі навчально-методичних посібників, зміст яких поглибив методику розвитку мови у дітей у дитячому садку [1; 10].

Унікальною формою репрезентації результатів психолого-педагогічних досліджень у галузі дошкільної освіти у 1965-1982 роках були республіканський науково-методичний збірник «Дошкільна педагогіка і психологія» і науково-методичний журнал «Дошкільне виховання», на сторінках яких систематично друкувалися статті Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського та інших провідних українських учених [10].

Отже, наявність концептуальних педагогічних ідей, публікацій з проблематики дошкільного виховання і навчання, співробітників і однодумців є підставою констатувати започаткування у 60-70 рр. ХХ ст. в Україні наукових досліджень у галузі дошкільної освіти. Наукові ідеї Л. Артемової, А. Богуш, Е. Вільчковського, К. Щербакової створили підґрунтя для подальшого розвитку теорії і практики дошкільної освіти.

На другому етапі спостережено активізацію наукових розробок щодо виховання і навчання дітей дошкільного віку, інтенсивну підготовку науково-педагогічних кадрів, поглиблення тематики наукових пошуків, уточнення й деталізацію основних положень науково-дослідних програм докторів наук Л. Артемової (1985), А. Богуш (1986), З. Борисової (1985), Е. Вільчковського (1989) – фундаторів науково-дослідної діяльності України у галузі дошкільної освіти.

Установлено, що консолідуючими чинниками активної діяльності З. Борисової – завідувача кафедри дошкільної педагогіки Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького (1975-1992) – виступили такі пріоритетні напрями творчого пошуку, як розробка питань удосконалення навчально-виховного процесу в дитячому садку, взаємозв'язку морального і трудового виховання дітей. Вона згуртувала колектив справжніх майстрів дошкільної справи і кожному дала путівку в наукове життя. На базі кафедри проводились масштабні заходи всесоюзного та республіканського рівня – науково-практичні конференції, методичні семінари, студентські олімпіади. Успіхи науково-викладацького колективу на чолі з З. Борисовою дозволили блискуче представити здобутки кафедри на Всесоюзній виставці досягнень у галузі освіти та науки і отримати найвищу нагороду – медаль ВДНГ за внесок у підготовку педагогічних кадрів.

За участі викладачів кафедр дошкільної педагогіки Київського (З. Борисова, Е. Вільчковський), Бердянського (К. Щербакова, В. Котляр), Рівненського (А. Богуш, Т. Поніманська) та інших педінститутів створювалися та оновлювалися програми виховання та навчання у вітчизняних дитячих садках, у педагогічній періодиці друкувалися наукові статті, вивчався та узагальнювався передовий педагогічний досвід найкращих дошкільних закладів України, вдосконалювалися методи і прийоми роботи зі студентами.

Особливе місце в науково-дослідній діяльності завідувача кафедри дошкільного виховання Рівненського державного педагогічного інституту А. Богуш займала проблема розвитку мовлення дітей. Нею розроблено зміст методики розвитку мови дошкільнят як галузі педагогіки і як навчальної дисципліни в закладах вищої професійної освіти. Під керівництвом А. Богуш розпочинає свою трудову діяльність у Рівному Т. Поніманська, яка з 1979 року навчалася в аспірантурі НДІ дошкільного виховання АПН СРСР. Молодий вчений досліджувала моральне становлення особистості дошкільника у трудовій діяльності, специфіку засвоєння моральних норм у дітей.

Середині 80-х рр. XX ст. позначена заснуванням дидактичної наукової школи к. п. н., професора кафедри теорії і методики дошкільного виховання, Бердянського державного педагогічного інституту імені П.Д. Осипенка К. Щербакової, яка досліджувала проблему розвитку в дошкільників початкових математичних понять. У ці роки К. Щербакова була членом науково-методичної комісії при Міністерстві освіти СРСР (1978-1983 рр.) і Міністерстві освіти УРСР (1984-1989 рр.) та редколегії науково-методичного журналу «Дошкільне виховання» (з 1980 р.). Педагогічні ідеї К. Щербакової у цей час знайшли відображення в колективних науково-методичних працях. Книги «Методика навчання математики дітей дошкільного віку», «Методика формування елементарних математичних уявлень у дітей» рекомендовано Міністерством освіти УРСР як навчальні посібники для студентів педучилищ та педінститутів із спеціальності «Педагогіка і психологія (дошкільна)» [8].

У цей період простежено посилення уваги до проблематики ігрової діяльності дітей дошкільного віку. У полі зору К. Щербакової перебували питання формування позитивних взаємин у спільній ігровій діяльності дітей дошкільного віку, розвитку творчої активності дошкільників в іграх за сюжетами літературних творів, психолого-педагогічні основи організації та проведення сюжетно-рольових ігор, керівництво ними з боку вихователів [8].

Зародження наукової школи Л. Артемової відбулося у стінах лабораторії дошкільного виховання УНДІПу, де вчена працювала до 1990 року. Л. Артемова розкрила проблему виховання в дітей позитивних взаємин як основи поведінки в колективі. На конкретних прикладах показала, як у процесі ігор діти набули навичок спілкування з однолітками, як поступово розвивалися в них колективістські риси. Одним із аспектів наукових досліджень стало питання морального виховання дітей дошкільного віку. Вивчалися засоби і методи формування у дошкільнят рис колективізму, гуманних, патріотичних та інтернаціональних почуттів. У 80-их роках XX століття Л. Артемова і її учні довели ефективність дитячих ігор у процесі розвитку соціальних почуттів і ознайомлення дошкільників з різними явищами суспільного життя.

Наукові розробки Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського, Т. Поніманської, К. Щербакової допомагали педагогам у практичній роботі, сприяли підвищенню їхньої фахової майстерності, забезпечили створення методологічної платформи для розвитку наступних науково-педагогічних досліджень та започаткування і повноцінного функціонування наукових шкіл у галузі дошкільної освіти.

Третій етап характеризувався збагаченням напрямів їхньої діяльності, збільшенням їхнього кількісного складу, розширенням географічних меж функціонування науково-педагогічних шкіл у галузі дошкільної освіти України ХХ ст. – початку ХХІ ст. (науково-педагогічні школи почали формуватися в містах Луганську, Сумах, Слов'янську, Донецьку, Одесі, Івано-Франківську та інших містах України).

Серед дослідницьких колективів, що здобули широке визнання в Україні та за її межами, вирізняється наукова школа д.п.н, професора, завідувача кафедри теорії і методики дошкільної освіти Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського А. Богуш [5]. З'ясовано, що домінантними напрямками досліджень вихованців академіка А. Богуш були: історичні аспекти становлення розвитку дошкільної лінгводидактики та творче використання спадщини минулщини в сучасному ДНЗ, методика розвитку і навчання дітей раннього і дошкільного віку рідної мови, методика навчання дітей української мови в дошкільних закладах національних спільнот та іноземної мови, народознавчий аспект розвитку мовлення, розвиток мовлення дітей молодшого шкільного віку та проблеми наступності між ДНЗ і школою, підготовка студентів дошкільних факультетів до навчання мови дітей дошкільного віку тощо [1; 5]. Відкривши новий напрямок в теорії дошкільного навчання – дошкільну лінгводидактику, А. Богуш виявила вихідні методологічні позиції для визначення принципів відбору і побудови системи знань як наукової основи для створення програм дитячого садка, що забезпечують ефективний розвиток мовлення дитини.

Результати досліджень учнів і послідовників академіка А. Богуш висвітлено в 7 докторських і понад 60 кандидатських дисертаціях, виконаних під її керівництвом. Професійний шлях її учнів (Н. Гавриш [6], Л. Казанцева, К. Крутій, Т. Котик, Н. Лисенко, Н. Луцан та ін.) є переконливим свідченням великої особистої ролі професора А. Богуш у формуванні науково-педагогічних кадрів в Україні.

Бурхливий розвиток дошкільної педагогіки як науки на цьому етапі презентує наукова школа, засновником якої стала д. п. н., професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки (з 1991) Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова Л. Артемова. Під її керівництвом учні розгорнули широкі дослідження різних аспектів проблем ігрової діяльності та морального виховання дошкільників. Дослідження цієї наукової школи показали, що діти, реалізуючи в грі знання, одержані на заняттях, у повсякденному житті оперують ними в розмовах одне з одним у міру свого досвіду й розумового розвитку. Цим самим під час гри вони передають ровесникам власні уявлення про навколишній світ. Цим забезпечується певне поглиблення, уточнення, систематизація знань про явища життя, побут, працю людей, природу в такій невимушеній і природній для дітей діяльності, як гра. У результаті з'являється можливість не переобтяжувати дітей навчальним матеріалом на заняттях. Виконані під її керівництвом дослідження проблем дитячої гри не втратили і нині своєї актуальності. За результатами наукових досліджень Л. Артемовою опубліковано понад 312 наукових праць, захищено 29 кандидатських і 2 докторські дисертації.

Засновником наукового напрямку – теоретико-методичні основи ознайомлення дітей з математичними уявленнями – і виділенням його в самостійну науку пов'язано з ім'ям К. Щербакової. Її погляди на систему ознайомлення дошкільнят з елементарними математичними поняттями були викладені в ряді навчальних посібників, де на основі узагальнення багаторічного досвіду роботи колективу вихователів і методистів дитячих садів обґрунтовані завдання, принципи, зміст, методи і форми організації математичної роботи у дошкільних закладах.

Позитивний вплив на розвиток дошкільного виховання в Україні справили наукові дослідження професора К. Щербакової та її учнів не тільки з питань математичного розвитку (О. Брежнєва, Л. Гайдаржийська, Л. Зайцева, О. Зборовська, Т. Степанова, О. Фунтікова та ін.), але й виховання дошкільників (Ю. Демидова, Т. Єськова, Ю. Косенко та ін.). Результати наукових пошуків представників наукової школи К. Щербакової знайшли відбиття в захищених під її керів-

ництвом 12 кандидатських дисертацій і опублікованих 400 наукових і науково-методичних праць. Вміння К. Щербакової відзначити найвдаліші місця та творчі знахідки науковців, побачити в іншій людині сильні, позитивні сторони, і підтримавши їх, надихнути на подальшу успішну наукову роботу, дозволяють її учням знаходити шлях для подальшого наукового зростання (д.п.н., професори Т. Степанова, О. Фунтікова, Л. Зайцева) [8, С.11].

Д.п.н., професор, член-кореспондент НАПН України Е. Вільчковський, його учні й послідовники опрацювали систему фізичної культури дітей раннього та дошкільного віку; розробили методику навчання дошкільників вправ з гімнастики та рухливих ігор; підготували рекомендації щодо формування правильної постави, загартування й профілактики плоскостопості. Під керівництвом і консультуванням вченого захистилося 12 аспірантів і 3 докторанта. Е. Вільчковський – автор понад 450 наукових публікацій, 15 програм з фізичного виховання дітей дошкільного віку. Послідовниками і спадкоємцями його ідей є О. Богініч, Н. Денисенко, Н. Кот, О. Курок, які примножують дослідницькі традиції його наукової школи та здійснюють ефективну підготовку науково-педагогічних кадрів [4].

У колі наукових інтересів д.п.н., професора З. Борисової проблеми трудового та морального виховання дітей дошкільного віку, історичні аспекти дошкільного виховання. Особистий науково-педагогічний доробок З. Борисової налічує понад 150 праць. Традиції наукової школи З. Борисової на початку ХХІ ст. продовжили її учні, що започаткували діяльність дочірніх наукових шкіл (д.п.н., проф. Г. Беленька).

Суттєво вплинув на практику роботи дошкільних закладів науковий доробок завідувача кафедри педагогіки і психології (дошкільної) (1987-2006 рр.), професора (з 2002 р.), проректора з наукової роботи (2006-2016 рр.) Рівненського державного гуманітарного університету Т. Поніманської та представників її наукової школи з проблем гуманізації освітнього процесу. Результати наукових пошуків членів наукової школи Т. Поніманської знайшли відбиття в захищених під її керівництвом 12 кандидатських дисертаціях і опублікованих близько 300 наукових і науково-методичних працях.

Висновки. Отже, аналіз наукової діяльності провідних наукових шкіл України у галузі дошкільної освіти досліджуваного періоду дав змогу констатувати, що їх розвиток відбувався на трьох основних етапах. Представлені матеріали свідчать, що поглиблення предмету педагогічних досліджень, пошуків наукових пошуків, зростання потужного наукового потенціалу, підтримка наявних та формування нових науково-педагогічних шкіл, інтеграція наукових результатів у навчальний процес та гармонізація наукової, навчальної та методичної роботи, оновлення змісту навчання найсучаснішими фундаментальними знаннями й прикладними результатами, залучення молодих учених та обдарованих студентів до наукових шкіл характеризували розвиток науково-педагогічних шкіл України у галузі дошкільної освіти другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. Досягнення Л. Артемової, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського, Т. Поніманської, К. Щербакової збагатили вітчизняну дошкільну педагогіку, а впровадження результатів їхніх наукових досліджень сприяли розвитку педагогічної практики на всіх освітніх рівнях. Учні цих учених гідно примножують професійні та наукові здобутки своїх педагогів-наставників. Вони працюють на перспективу – створюють власні наукові школи, в яких готують нову зміну кадрів, сприяють професійному зростанню молоді, виховують справжніх мислячих учених, створюють умови для творчої самореалізації науковців. Закладені в др. пол. ХХ століття науково-дослідні традиції послужили базисом для подальшого розвитку наукових шкіл у галузі дошкільної освіти, визначили основні напрямки досліджень в дошкільній педагогіці й окремих методиках навчання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алла Михайлівна Богуш – академік АПН України : біобібліогр. покажч. / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Айвазова Л. М. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Білоцерківець І. П.]. – 2-ге вид., доповн. та переробл. – Київ : [б. в.], 2009. – 118 с. – (Серія „Академіки АПН України” ; вип. 16).
2. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: підручник / Л.В. Артемова. – К.: Либідь, 2006. – 424 с.
3. Віденко Н. Проблеми становлення та розвитку науково-дослідної роботи в системі дошкільного навчання в 60-80-ті роки ХХ століття / Н.Віденко : / [Електронний ресурс]. – Режим доступа:

4. Вільчковський Е. С.: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність : біобібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. – Л. : [б. в.], 2015. – 6 с.
5. Гнізділова О.А. Грані науково-педагогічної діяльності академіка А.М. Богуш / О.А. Гнізділова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип.31, Том V (47) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 112–121.
6. Гнізділова О.А. Зміст і напрями діяльності наукової школи професора Н.В. Гавриш / О.А. Гнізділова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – 2014. – № 40. – С. 268–274.
7. Гнізділова О. А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія / О. А. Гнізділова // Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : Вид-во ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. – 388 с.
8. Дошкільна освіта в персоналіях (до ювілею професора К.Й. Щербакової). Наукове видання [упорядники О.Г. Брежнєва, Л.В. Макаренко]. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2016. – 248 с.
9. Дошкільна освіта: історія і сьогодення: довідник / [упоряд. Л.В. Лохвицька]. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 208 с.
10. Саяпіна С.А. Публікації та дисертації вітчизняних авторів із питань виховання та навчання дітей дошкільного віку (1960 р.– початок ХХІ століття): бібліограф. покажчик / С.А. Саяпіна. – Слов'янськ: Вид-во Б.І. Маторіна, 2016. – 281 с.
11. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник / І.Г. Улюкаєва. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. – 424 с.

REFERENCES

1. Alla Mykhailivna Bohush – akademik APN Ukrainy : biobibliohr. pokazhch. / APN Ukrainy, Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho ; [uporiad.: Ponomarenko L. O., Aivazova L. M. ; nauk. red. Rohova P. I. ; bibliohr. red. Ponomarenko L. O. ; lit. red. Bilotserkivets I. P.]. – 2-he vyd., dopovn. ta pererobl. – Kyiv : [b. v.], 2009. – 118 s. – (Seriia „Akademiky APN Ukrainy” ; vyp. 16).
2. Artemova L.V. Istoriia pedahohiky Ukrainy: pidruchnyk / L.V. Artemova. – K.: Lybid, 2006. – 424 s.
3. Videnko N. Problemy stanovlennia ta rozvytku naukovy-doslidnoi roboty v systemi doshkilnoho navchannia v 60-80-ti roky KhKh stolittia / N.Videnko : / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa: http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/912/1/PROBLEMY_STANOVLENNIA_TA_ROZVYTKAU_NAUKOVO-DOSLIDNOI_ROBOTY_V_SYSTEMI_DOSHKILNOHO_NAVCHANNIA.pdf
4. Vilchkovskiy E. S.: zhyttievyy shliakh ta naukovy-pedahohichna diialnist : biobibliohr. pokazhch. / uklad. Iryna Svistelnik. – L. : [b. v.], 2015. – 6 s.
5. Hnizdilova O.A. Hrani naukovy-pedahohichnoi diialnosti akademika A.M. Bohush / O.A. Hnizdilova // Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody» – Dodatok 1 do Vyp.31, Tom V (47) : Tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru». – K. : Hnozys, 2013. – S. 112–121.
6. Hnizdilova O.A. Zmist i napriamy diialnosti naukovoi shkoly profesora N.V. Havrysh / O.A. Hnizdilova // Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly : zb. nauk. pr. – 2014. – № 40. – S. 268–274.
7. Hnizdilova O. A. Naukovi shkoly vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Skhidnoi Ukrainy KhKh stolittia: teoriia, dosvid, perspektyvy: monohrafiia / O. A. Hnizdilova // Poltavskyi nats. ped. un-t imeni V. H. Korolenka. – Poltava : Vyd-vo PNPu imeni V.H. Korolenka, 2011. – 388 s.
8. Doshkilna osvita v personaliiakh (do yuvileiu profesora K.I. Shcherbakovoi). Naukove vydannia [uporiadnyky O.H. Brezhnieva, L.V. Makarenko]. – Melitopol: Vydavnychiy budynok Melitopolskoi miskoi drukarni, 2016. – 248 s.
9. Doshkilna osvita: istoriia i sohodennia: dovidnyk / [uporiad. L.V. Lokhvytska]. – Ternopil: Mandrivets, 2011. – 208 s.
10. Saiapina S.A. Publikatsii ta dysertatsii vitchyznianskykh avtoriv iz pytan vykhovannia ta navchannia ditei doshkilnoho viku (1960 r.– pochatok KhKhI stolittia): bibliohraf. pokazhchyk / S.A. Saiapina. – Sloviansk: Vyd-vo B.I. Matorina, 2016. – 281 s.
11. Uliukaieva I.H. Istoriia doshkilnoi pedahohiky: pidruchnyk / I.H. Uliukaieva. – K.: Vydavnychiy Dim «Slovo», 2016. – 424 s.

OLENA HNIZDILOVA

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC SCHOOLS IN THE FIELD OF PRESCHOOL EDUCATION (THE SECOND HALF OF THE 20TH – THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY)

The article highlights the development dynamics of scientific and pedagogical schools in the field of preschool education in Ukraine in the second half of the 20th – beginning of the 21st century, their achievements have been described in accordance with three distinguished stages.

The stages of development of scientific and pedagogical schools in the field of preschool education in Ukraine during the studied period have been substantiated and characterized: stage I – (the 60-70s of the 20th century) – the stage of the origin of scientific researches in the field of preschool pedagogy; stage II – (the 80s of the 20th century) – the stage of further development and official recognition of the scientific schools achievements in the field of preschool education, which was marked by variety and deepening of research topics; stage III – (the 90-s of the 20th century – the beginning of the 21st century) – the stage of expanding of scientific and pedagogical research trends, enrichment of content in the field of scientific researches, transformation of one-level scientific schools into multilevel, creation of derived scientific schools.

It has been stated that the origins of scientific schools in the field of preschool education in Ukraine began to form in the 60-70s of the 20th century. Scientific ideas and experimental researches by L. Artemova, A. Bohush, Z. Borysova, E. Vilchkovskiy, K. Shcherbakova created the basis for further theory and practice development of preschool education. It has been found out that these scientists' scientific researches helped teachers in their practical work, promoted their professional skill development, provided the creation of a methodological platform for the development of scientific and pedagogical researches and the establishment and full functioning of scientific schools in the field of preschool education during the following periods.

It has been proved that the second stage is the one of activation of scientific researches in the field of education and upbringing of children of preschool age, the deepening of the scientific research subjects, clarification and elaboration of the basic ideas of research programmes by L. Artemova, A. Bohush, Z. Borysova, E. Vilchkovskiy, K. Shcherbakova – the founders of scientific and research activity in the field of preschool education in Ukraine.

It has been revealed that the third stage is characterized by enrichment of their activities, increase in their quantitative composition, intensive training of scientific and pedagogical staff, and expansion of geographical boundaries of scientific and pedagogical schools functioning in the field of preschool education, creation of derived scientific schools.

It has been proved that the research traditions established in the second half of the 20th century served as a basis for the further development of scientific schools in the field of preschool education; they identified the main trends of researches in the field of preschool pedagogy and individual methods of teaching children of preschool age.

Keywords: *scientific and pedagogical school, research, preschool education, upbringing, training, linguodidactics.*

Одержано 26.01.2018р.